

JOSEP MARIA CASASÚS

NOVES PERSPECTIVES EN L'ANÀLISI DE LES
CRISIS DELS GÈNERES

El tret més característic del periodisme modern és que el seu tipus de discurs, els seus gèneres textuais, s'emanciparen de la literatura, el dret i la política, activitats que dominaren el seu exercici fins ben entrat el segle XX. L'anàlisi històrica i comparada del tractament dels gèneres en la premsa i en altres mitjans de comunicació permet confirmar aquesta hipòtesi inicial de treball.

L'estil del periodisme antic recolzava en fórmules manllevades, adés de l'assaig o la novel·la, adés de l'oratória parlamentària i la forense.

La preceptiva periodística era estudiada en el segle XIX com una variant de l'oratória. En un dels manuals de Retòrica tardana més utilitzats als Països Catalans durant el segle XIX, el de Josep Coll i Vehí (1), el periodisme era tractat sota la denominació d'Eloqüència Periodística, al mateix nivell que l'Eloqüència Militar.

Dins del procés històric de funcionalització dels textos periodístics i de racionalització de la funció periodística –que ha estudiat particularment el professor de la Universitat d'Estocolm, Jan Ekecrantz (2), comparant precisament el periodisme suec amb el català–, l'estil del periodisme informatiu ha evolucionat des d'aquells estils que, per tal de simplificar, anomenarem "paraliteraris" fins un estil propi, encara avui hegemònic, tributari de les tradicions literàries i jurídiques, però dominat fortament per principis i regles genuïns, d'inspiració racionalista, de naturalesa funcional i de pretensions tècniques.

Són uns principis i regles que obeeixen a la dèria legítima d'innovar al públic amb la màxima exactitud i amb la màxima eficàcia comunicativa. Aquestes normes d'estil periodístic, orientades a assegurar una bona redacció informativa, es poden aplegar en dos grans grups.

El primer grup és l'integrat per elements cotextuals i, en certa manera, ètics: cura, diligència, amenitat, distanciament de l'autor respecte dels fets, imparcialitat, independència, neutralitat.

El segon grup és l'integrat per elements textuais i més aviat tècnics. Els més essencials són precisió, claredat, concisió, agilitat, correcció gramatical i adequació del llenguatge a les necessitats de percepció d'un públic ampli i heterogeni. Sense oblidar que el text informatiu, i més concretament el reportatge, també ha de tenir sensibilitat, sentit del ritme i cadència per tal de fer-lo més atractiu.

No tot el periodisme modern, però, ha seguit aquestes pautes d'evolució. En el periodisme d'opinió s'han mantingut, amb més o menys fermesa, les propietats literàries de la primeria de la premsa de l'etapa de la premodernitat. En tots els diaris i revistes del món conviuen els dos grans vessants de la classificació essencial en què les tradicions anglosaxones han aplegat els diversos gèneres periodístics: la informació i la opinió. Però és en la informació on hom ha enregistrat les evolucions més sensibles, els canvis més notoris, les transformacions més pregones, i les ruptures més radicals.

L'abans esmentat professor Jan Ekecrantz ha estudiat aquesta evolució dels gèneres informatius en la periodística sueca. Des dels anys 70 del segle passat, segons ell, hi ha una evolució constant des d'un periodisme paraliterari, fet per intel·lectuals, devers un periodisme racionalista, fet per tècnics i ordenador de la vida quotidiana. El principi compartit pels periodistes que es va imposant des de finals del segle XIX és que els fets són per creure'ls, no per fer filosofia.

Aquest procés de racionalització de la pràctica periodística, que és cada cop més autònoma respecte a d'altres pràctiques de les ciències humanes i socials, ha comportat els següents canvis:

1) Pèrdua del poder dels mitjans en l'orientació social d'actituds en favor o en contra a curt termini i en temes concrets. La influència de la premsa sobre comportaments electorals, per exemple, és cada cop més minsa. Un líder polític pot tenir els periodistes en contra en una contesa electoral i obtenir, malgrat això, la majoria.

2) En proporció inversa a aquesta pèrdua de poder descrita suara, hi ha un avenç del poder dels mitjans de comunicació en la naturalització de canvis i processos a mig i a llarg termini, i en assumptes d'abast ampli. La influència de la premsa és notable en el creixement de nous valors i tendències com ara l'ecologisme.

La combinació d'aquests dos factors de canvi contradictori ha introduït una alta desconexió entre el treball periodístic i la vida quotidiana. A Suècia, per exemple, la premsa no va explicar si convenia o no a la gent

que el país entrés a la Unió Europea. S'informava com si aquesta opció fos òbvia, indiscutible i necessària per raons que es donaven per conegudes o que eren abstractes. A Espanya va passar això mateix en el període previ a l'ingrés a l'OTAN.

Les últimes fases d'aquesta evolució del periodisme de la modernitat, aquestes que vivim ara, han incorporat en la informació dos fenòmens que són un efecte indirecte del progressiu divorci entre la premsa i la vida quotidiana dels ciutadans: 1) l'espectacularització de la vida social, i 2) la personalització dels esdeveniments a l'entorn dels grans personatges.

En els treballs de periodística comparada que despleguem a la Universitat Pompeu Fabra, de Barcelona, conjuntament amb la Universitat d'Estocolm, hem arribat a la conclusió que aquest procés de racionalització del periodisme es va iniciar a Catalunya de manera més tardana. La modernització i, en certa manera, l'uropeïtzació del periodisme català no va començar fins després de la Primera Guerra Mundial. La seva desclosa no es va donar fins a l'alba dels anys 30 i, sobretot, en l'etapa de la Generalitat republicana.

Al meu entendre, la característica més global del procés de modernització i racionalització del periodisme ha estat la de concebre tots els textos com a eines o instruments de persuasió. La Retòrica persuasiva o Retòrica de l'argumentació, bandejada des de mitjans del segle passat de la vida acadèmica, s'ha empeltat finalment en la Periodística. Tot el periodisme modern és persuasiu, ja sigui de manera expressa o de manera tàcita.

El periodisme d'opinió és evidentment persuasiu. Ho és de manera explícita. S'escriuen articles, editorials, crítiques, comentaris i cartes al director per a convèncer als altres, sense embuts, dels nostres punts de vista sobre els més diversos temes.

Però el periodisme informatiu també és persuasiu, al meu entendre. El periodisme informatiu és persuasiu de manera tàcita o implícita. El redactor de notícies vol convèncer als lectors de que allò que ha escrit és la veritat absoluta. La tècnica d'argumentació emprada per a assolir aquest objectiu de persuasió és l'estil d'expressió impersonal, sobri, auster, distant, fred, aparentment asèptic, sense concessions literàries, en el que estan escrites les notícies o la informació estricta. És l'estil funcional que, com diu Pedro Aullón de Haro (3), han anat imposant els diaris i revistes des de finals del segle XVIII, de manera progressiva.

El triomf del periodisme modern, racionalista i funcionalista, ha contribuït a la revifalla de l'oblidada Retòrica de l'Argumentació. La Periodística moderna, com la Retòrica aristotèlica, valora més l'eficàcia recepcional del missatge que no pas les figures virtuosístiques del llenguatge. Els gèneres tradicionals del periodisme, que són els gèneres del periodisme modern (no hem d'oblidar que el periodisme és un producte de la modernitat), han entrat, però, en una nova crisi que és el resultat de la seva pròpia evolució i de la irrupció de nous mitjans de comunicació pública.

Les crisis dels gèneres periodístics

Els gèneres sempre estan en crisi. Ho estan els literaris i ho estan els periodístics. Algunes d'aquestes crisis són compartides per les dues menes de discursos textuals, i d'altres són específiques.

La crisi dels gèneres literaris a mitjans del segle XIX va afavorir precisament el deixondiment dels gèneres periodístics. Quan els primers semblava que anaven a morir, neixien esponerosament els segons.

La crisi dels gèneres literaris del dinou es va produir com a resultat de dues tendències intel·lectuals que els eren adverses: el Positivisme i el Romanticisme. El positivisme els discutia en nom de l'objectivitat. El romanticisme els impugnava en nom de la llibertat. Però l'objectivitat i la llibertat, que eren enemigues del sistema clàssic de gèneres literaris, afavorien ensems la configuració del sistema modern de gèneres periodístics.

La noció racionalista i positivista d'objectivitat ha estat la raó suprema —ara en crisi— del periodisme informatiu, del periodisme de la modernitat. Totes les activitats modernes han estat legitimades per un discurs específic. L'imperi de la raó ha dominat en el discurs genèric de la modernitat. El discurs de la ciència moderna, per exemple, ha estat el del paradigma. El discurs del periodisme informatiu —creació eminentment moderna— fou el de l'objectivitat. L'objectivitat definia, i ha definit fins fa ben poc, la raó suprema del periodisme informatiu. Hi havia gèneres informatius perquè calia donar notícies objectives. I aquests gèneres es distingiren des d'una primeria per un estil que volia persuadir que allò que contenien era veritat. Així va néixer l'estil impersonal de la informació estricta.

La llibertat com a valor ètic i estètic del romanticisme afavorí també els gèneres periodístics. La ruptura de la classificació genològica clàssica i de la preceptiva literaria tradicional obria el pas als nous gèneres del periodisme.

La forta crisi dels gèneres literaris esdevinguda a mitjans del segle passat, lluny d'afectar als gèneres periodístics acabats de néixer, va contribuir a la seva desclosa incipient.

La primera crisi dels gèneres periodístics, en canvi, es va produir en els anys 20 i 30 del segle XX. Fou una crisi vinculada encara a l'evolució de la literatura, i centrada en la ruptura dels gèneres periodístics que havien esdevingut "tradicionals".

Aquest inici de ruptura estava causat per la influència sobre la premsa de la literatura d'avantguarda. A Catalunya va coincidir amb la primera embranzida modernitzadora del periodisme. Durant aquella etapa situada entre les dues grans guerres mundials avançaven alhora la incorporació dels gèneres informatius que encara eren nous aquí (reportatge, entrevista, enquesta, conreats per professionals de l'empenta de Josep Pla, Carles Sentís, Josep Maria Planes, Irene Polo, Domènec de Bellmunt, Eugeni Xammar, Lluís Aymamí i Baudina), i les experiències renovadores que trencaven amb la rigidesa classificatòria dels gèneres i amb els convencionalismes de gèneres clàssics d'opinió.

Si ara hi ha una ruptura dels gèneres periodístics tradicionals, aquesta va començar a Catalunya abans de la guerra civil. Posaré alguns exemples, encara avui no superats per la seva gosadia.

Els articles cal·ligramàtics de Josep Maria Junoy publicats a la revista "Iberia" i concebuts segons les propostes de Guillaume Apollinaire. Algunes mostres de la periodística de Joan Salvat-Papasseit, particularment en matèria de disseny. Una crònica de tennis de Carles Sindreu publicada en el magazine "D'Ací D'Allà" amb uns criteris plàstics funcionals que conjuminaven fotografia i text. Els articles humorístics de Francesc Trabal (un d'ells sense text, només amb punts suspensius i signes d'interrogació i d'admiració).

Durant la guerra civil es va experimentar també, per part del valencià Agustí Centelles, principalment, un nou concepte de la fotografia de premsa, recolzat pels avantatges de la cambra lleugera Leica i per la introducció de l'estètica expressionista en la composició d'ambients. I, al final de la guerra civil, les abundoses mostres catalanes del gran reportatge novel·lat, que s'anticipava a l'anomenat "nou periodisme" angloamericà, com hi ha en l'obra de Pere Calders, Avel·lí Artís-Gener, Vicenç Riera i Llorca, Joaquim Amat-Piniella i Agustí Cabruja (4).

La postguerra va estabilitzar, però, el sistema de gèneres periodístics. La nova ruptura, enregistrada des de començaments dels darrers anys 80, ha estat desencadenada per factors competitiu amb d'altres mitjans (ràdio i televisió), per factors tècnics com són les prestacions de les noves tecnologies de l'edició (la informàtica i les rotatives off-set color), i per factors ideològics com és la crisi de la postmodernitat.

Alguns aspectes de l'actual crisi dels gèneres tradicionals són també el resultat combinat d'aquests factors, i de la mateixa lògica de l'evolució decadent de la modernitat. La presència creixent del gènere anomenat informe, que recolza principalment en les tècniques de l'anomenat periodisme de precisió és el resultat sintètic de factors de diversa mena. El periodisme de precisió permet combatre la ràdio i la televisió en un terreny que, com el de les dades exactes, els és esquerp. Però el periodisme de precisió s'aprofita alhora d'un suport de gràfics representatius d'altíssima qualitat, que faciliten els ordinadors i la impressió en color. I el periodisme de precisió és també la màxima expressió, la més radical, del principi periodístic modern de l'objectivitat.

L'esplèndida combinació de gràfics realitzats amb ordinador i de rotatives que permeten oferir un bon color ha creat també un gènere nou, que escapa a qualsevol classificació tradicional: l'infogràfic, la informació visual que conjumina text i disseny.

La ruptura del sistema tradicional de gèneres periodístics abasta també la ràdio i la televisió. Les tertúlies radiofòniques són un nou gènere d'opinió. Els "reality show", i algunes mostres d'allò que el professor Josep Lluís Gómez Mompert denomina "info-entreteniment" (informació + entreteniment), són també un nou gènere a la televisió, que em nego a

qualificar de periodístic, perquè entenc que el periodisme no existeix si no hi ha ètica.

En les situacions de crisi també ixen modalitats noves en els gèneres tradicionals, algunes tan pintoresques com la crítica de misses dominicals que publica el diari "ABC", o l'extravagant gènere de la foto d'opinió que també practica aquest diari madrileny.

En el camp dels mitjans àudio-visuals també cal observar amb una atenció particular els efectes que sobre el sistema de gèneres i sobre el seu ús ètic produiran progressos tecnològics com el de la realitat virtual construïda amb ordinador.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- 1) **JOSÉ COLL Y VEHÍ**: *Compendio de retórica y poética*. Duodécima edición. Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1894.
- 2) **JAN EKECRANTZ i TOM OLSSON**: *Mellan makt och marknad. En studie av nyhetsjournalistiken*. Estocolm, Maktutredningen, 1990.
- 3) **PEDRO AULLÓN DE HARO**: *El ensayo en los siglos XIX y XX*. Madrid, Editorial Playo, 1984.
- 4) Per a ampliar l'abast d'aquestes aportacions es pot consultar el darrer dels meus llibres sobre periodística catalana (**Josep Maria Casasús**: *Periodística catalana comparada*, Barcelona, Editorial Pòrtic, 1994).